

МЪЖЕСТВЕНА ВЯРА И НРАВСТВЕН ПАТОС

(В творческия свят на Христо Радевски)

Стефан Коларов

Пътят на Христо Радевски в нашата поезия е тясно свързан с делото на партията и народа, с епоса на революционната борба в годините на фашизма. Някога в прекрасното си стихотворение „Любов“ той писа:

Аз не те споменавам.

Прости ми.

И не мога да те назова.

Но в сърцето ми твоето е име,
на езика ми парят слова,
пълни с обич и нежност към тебе.

Твоят образ разпъва до смърт
мисълта ми.

Мой е и жребият

твой,

и твоят стремителен път...

Не са много поетите, които с такава нежност и интимна простота разкриват своето отношение към партията, така вътрешно съпричастни са към нейния извисен образ — като упование, като вяра и символ. Още когато се появяват неговите изповеди, те правят впечатление с оригиналната си звучност, с широкото обществено въздействие. Те носят и младежка поривност и чистота, и зряло комунистическо виждане и отношение към проблемите на живота и епохата. В едно време, когато „въздух не достигаше“, Христо Радевски създаде блестяща политическа лирика, сгрята от всеотдайно чувство и съкровеност. В лирическия глас на поета се долавят метални нотки, перото му смело реагира на вътрешнополитическите събития и на международната обстановка, той изковава стоманената лира на пролетарскореволюционната поезия заедно с новото поколение творци, наследници на Смирненски и революционните завети на Ботев.

Затова, когато човек разговаря с Радевски, неусетно навлиза в суровата атмосфера на 30-те и 40-те години, връща се към славните борби на партийната литература и нейното огнено слово.

От нашите срещи в неговия дом на бул. „Руски“ разбирам колко дълбоко поетът е свързан с утвърждаването на пролетарскореволюционната литература, с какво умение анализира факти и събития и с каква непримиримост и гражданска откровеност воюва срещу всичко, което е свързано с отрицателни прояви в нашия съвременен живот. Сатиричните нотки на неговата гражданска поезия са се запазили все така живи, остри, убедителни.

Гласът му е по младежки бодър, силен, жестоките му са отривисти, енергични, сякаш Христо Радевски не е на седемдесет и пет години. Така трудно е да приемем тази възраст за негова. Респектира и това, че той живо се интересува от проблемите на нашето съвременно

литературно развитие, вълнува се от новото в него, безпокоят го слабите и безлични произведения. Възпитан и израсъл в години на борба и революционна преданост, поетът ме впечатлява със своя граждански темперамент, с горлата си осанка и с това „Привет!“ накрая на всеки разговор, след изказаните благопожелания.

Със своите въпроси се стремях да открия частича от неговата богата жизнена и творческа биография и с вълнение посрещах отговорите му, проникнати от парливия дъх на времето.

— Другарю Радевски, какво си спомняте за своите първи литературни преживявания, кои са хората, които подкрепиха Вашия интерес към художественото слово. Например Вашето семейство повлия ли на тия Ваши увлечения? През Вашето детство условията позволяваха ли Ви да четете?

— Баща ми беше прост човек, завършил някога четвърто отделение. Неговият баща — дядо ми — казал, че му стига да се научи да подписва името си. А майка ми беше неграмотна. И си спомням: често, когато четях край огнището някаква книжка под светлината на огъня, тя тъжно въздъхваше, че не може да прочете какво е написано в книжката. Гледаше буквите като някакви вълшебни знаци. Баща ми обаче се зачиташе често в попаднали му книжки. Няколко пъти вечерно време пред цялото семейство е декламирал поемата „Черен арап и хайдут Сидер“. Кой го е заинтересувал, откъде я беше научил — така и не ми е идвало на ум да го попитам. Той добре разбираше, че човек трябва да се учи, да знае и ми даваше пари да си купувам книжки. В ранните ми ученически години бях абониран за списание „Светулка“. През Балканската война и през Първата световна война той беше мобилизиран, но от фронта в писмата си постоянно пишеше да ходя на училище. И мама въпреки паричната оскъдица в къщи винаги ми даваше пари за книги, когато ѝ поисквах.

— Кои са книгите, които смятате, че най-напред са Ви заинтересували, упражнили са въздействие върху Вашия детски мир, накарали са Ви да заобичате литературата?

— Първата книга, която влезе в сърцето и съзнанието ми още като ученик от първо отделение, беше „Робинзон Крузо“. Четеше ми я на части в определени часове млад енергичен учител. Казваше се Георги Николов. После — главно чрез ученическите читанки — ме плениха стиховете на Вазова и Ботйова. А по-късно дойде „Под игото“.

— Как се снабдихте с Вазовия роман?

— Тази книга е била подарена на баща ми от някакъв учител, който учителствувал в нашето село. Тя беше с кожена подвързия и пленяващи въображението ми илюстрации. Много по-късно, когато по-сериозно навлязох в литературата, разбрах, че това е било първото издание на „Под игото“ с илюстрации от Мърквичка и др. Когато почнах да чета този роман, не можех да се откъсна от него. Селската ни къща с всичко един етаж беше разделена на три помещения. В едното, в което се влизаше направо от двора и се казваше „къща“, живеехме лятно време — от ранна пролет до късна есен. Там на огнището в камината се готвеше, а огънят биваше и отопление, и осветление. От това помещение се влизаше в друго помещение, което наричахме „соба“. Там имаше зидана печка, на която се готвеше и която служеше за отопление. В това помещение живеехме зимно време, когато настъпваха студовете. А третото помещение, в което се влизаше пак от „къщата“, се наричаше „заднища“. То беше нещо като гардероб. Там в сандъци се пазеха дрехите и чезите на сестрите ми. Та в тази „заднища“ се уединих да чета „Под игото“. Колко го четох — ден ли, два ли — не помня, но веднъж толкова продължително четох, че като дигнах очи от книгата и станах — притъмня ми и се блъснах във вратата.

— Вие с някои свои постъпки през онези години дали сте разкривали своите литературни увлечения?

— У дома при сестрите ми се събираха на селянка момите от махалата. И аз имам обичай — преди да дойдат момите — да им чета разкази от Елин Пелин и стихове от Ботйова. Когато четях Ботйова, майка ми плачеше. А на някои разкази от Елин Пелин — особено „Първи сняг“ и „На оня свят“ — всички се смееха от душа.

Вече по-късно като ученик в прогимназията и в реалката — която беше до шести клас — четях до разсъмване книги, които вземах от тамошното много богато с книги читалище.

Особено силно впечатление са ми оставили оттогава „Клетниците“ от Юго и „Хиляда и една нощ“.

— През ученическите си години някои Ваши учители подкрепиха ли първите изяви на Вашата дарба, оказаха ли въздействие върху Вашите творчески интереси?

— Моите литературни интереси особено много подсили тогавашният наш учител Калчо Калчев. Той беше изключителен човек и прогресивен гражданин. Преподаваше ни литература и за известно време история. Говореше убедително, аргументирано и остроумно. Когато ни преподаваше за разните видове и родове в литературата, четеше ни образци. Като образец на поема например ни прочете на руски език „Демон“ от Лермонтова. А като образец на драма ни прочете „Народен враг“ от Ибсена. „Демон“ толкова ми хареса, че после си я купих на руски и научих цялата наизуст. И досега помня много пасажи от нея. А когато ни говори за лириката, покани един местен артист Нено Дамянов — шурей на Ламара, много надарен човек, който така си заглъхна в провинцията — да ни издекламира „Арменци“ от Яворова. И след като ни говори възторжено за стихотворението, показа ни портрета на поета в читанките: „Вижте — каза — какви хубави очи има. . .“ Тогав взех от троянското читалище стихотворенията на Яворова и много от тях наустих. Особено силно впечатление ми направи „Калиопа“, която и до днес почти помня наизуст.

Забравих да кажа, че отначало Калчев ни преподаваше и руски език и той ми вдъхна любов към руската реч. Тогава бушуваше Октомврийската революция и той ни казваше: „Учете езика им, защото те идват. Тази революция ще измете всичко гнило, след което ще дойде нещо ново. . .“ И ни прочете от в. „Юманите“ — като ни го превеждаше на български — едно писмо на Горки до някаква дама, която го питала какво става с мирния работлив руски селянин, защо се е разбунтувал. И Горки ѝ отговаря много злъчно. Много по-късно се сетих за това писмо и го подирях в съчиненията на Горки. Оказа се, че то е писано през революцията от 1905 г. И навярно във в. „Юманите“ са го препечатали по-късно през Октомврийската революция, защото и тогава е било злободневно.

И още две думи за Калчева. Спомням си една негова реч на 11 май — празника на проsvетата — тогава на тази дата се празнуваше. Тя беше силна патетична реч, почваше с Вазовите стихове:

Стресни се, племе закъсняло!
Живейш ли, мреш ли, ти не знайш!
След теб потомство иде цяло —
какво ще да му завешайш?

Цялата реч, изпъстрена с Ботйови и Вазови стихотворения, беше силна, разобличителна. В нея се чувствуваше революционният патос на човек, който, макар да не беше комунист, чувствуваше дъха на своето време. И на другия ден местният буржоазен вестник излезе с една бележка, в която предлагаше „Господин Калчев да бъде освободен от учителската катедра, за да проповядва неговото никому ненужно комунистическо слово“. За абсолютната точност не гарантирам, но бележката беше в тоя смисъл. Тогав обаче имаше сравнителна свобода — то беше през режима на Стамболийски — и Калчев, разбира се, не беше уволнен.

— Както се разбира, след първите години на учение в родното Ви село Белиш вие учите в Троян. Как се снабдявахте с книги през тези години?

— В Троян по онова време имаше книжарница старият комунист Иван Керешки, чийто син Иван Керешки беше по едно време директор на издателство „Български писател“. Та от неговата книжарница ние — тогавашните млади любители на книгата — често си купувахме, а по-често крадахме книги. Оттам се запознах със стихотворенията на Димчо Дебелянов, които излязоха с хубав предговор от приятеля му К. Константинов, с разказите на Елин Пелин и др.

— Кога започнахте да изпращате стихове, в кои издания сте пращали първите си стихотворни опити? Появля ли Ви някой къде да сътрудничите или сам, според своите предпочитания, търсехте трибуна?

— Като ученик абониран ли бях или отнякъде вземах, но редовно четях някакво толстовско списание, редактирано, струва ми се, от Ст. Андрейчин. Та там пратих някакви стихове с революционно гръмогласие, написани под влиянието на Яворова. Сега нищо не помня от тях. И веднъж, както пасях на къра говедата, гледам, идва селският пъдар и раздавач едновременно и ми подава писмо. Адресът му написан със зелен молив. И писмото беше написано със същия молив и ясно и кратко в смисъл, че „стиховете ви са годни за всяко списание, занимаващо се с литература, но за нашето списание те са неподходящи“. Стиховете, разбира се, не са били годни за никакво сериозно списание, но редакторът се оказа много учтив към един неизвестен млад графоман. После прашах в списание „Листопад“, редактирано от Димитър Бабев, но оттам не ми отговориха. И другаде навярно съм пращал така злополучно, но сега не си спомням. Както виждате, нито някаква идейна ориентация, нито някой ме е напътвал. Просто ученически незрели лутания.

— А къде бяха отпечатани най-напред Ваши стихове, кога стана това? Как преживяхте този важен момент в изyata на всеки начинаещ автор?

— Тъкмо бях свършил гимназия, и пратих в списание „Звънар“ едно хумористично стихотворение, което бе публикувано. „Звънар“ почна да излиза след Септемврийското въстание от 1923 г. Редактираха го Тома Измирлиев — по-големият брат на Смирненски, Крум Кюляков и Александър Жендов. Така че почнах със сатира. Едно време Пенчо Данчев написа отрицателна статия за мене в списание „Септември“ и разправяше там, че щом съм фалирал като лирик, ударил съм я на сатира. Това беше фактически изопачаване на елементарната истина. Макар че целият анализ на стиховете му ми напомня едно изказване на Маршак, че „критиците пипат поезията като хора с отрязани пръсти“.

Когато дойдох в София и се записах студент, пратих в едно списание — струва ми се, казваше се „Земля и труд“, свои стихове, които бяха отпечатани. Смътно си ги спомням и дори не ми се иска да ги спомням — наивни опити. По онова време Димитър Полянов редактираше седмичника „Наши дни“, който кратко време излиза — спря го полицията. И там публикувах едно стихотворение. А после, когато почна да излиза сп. „Наковалия“, редактирано пак от Полянова, станах редовен сътрудник и известно време работих там като коректор и експедитор. Подписах се Хр.Р-ски.

— Свързването Ви с Полянова и неговото списание, мисля, определя в значителна степен Вашия път в литературата и журналистиката. Как Вие сега гледате на това, каква роля играе свързването Ви със стария пролетарски поет и редактираните от него издания?

— Като дойдох в София, се записах студент в Историко-филологическия факултет — специалността романска филология, после се прехвърлих в специалността педагогия, после философия. Така се презаписвах всяка година в нова специалност, за да не ме вземат войник. Тогава освобождавах студентите от военна служба. А аз в същност се занимавах с журналистика и политическа работа. Студент бях формално. И моят по-малък брат в писмата си — поради недостатъчната си грамотност — след името ми туряше студент и ограждаше тази дума в кавички вместо в скоби. Та без да иска, беше налучкал какъв студент съм.

В „Наковалия“, както казах, почнах да работя като коректор и експедитор. Списанието имаше абонати и аз ги надписвах и ги носех на гарата, дето специална служба ги приемаше. В тази работа, както и в коригирането ми помагаше и Полянов, който беше главният и единственият редактор на списанието. Като коректор бях много разсеян и пропусках съществени грешки. Помня, че веднъж ме посмърма: „Много не внимаваеш! Ако коригираш дневниците на Народното събрание, кой знае какви политически катаклизми ще предизвикаш! Но това по-подробно съм го разказал в спомена си за Полянова.“

— Интересно е да разкажете и за първите си изяви на редактор — къде, кога стана това?

— Редактирах по онова време седмична страница за хумор и сатира във в. „Новини“. Тя се казваше „Под прожектора на „Новини“. Преди това почнах хумористично списание „Прожектор“, което финансово фалира, затова кръстих така страницата. Винаги съм страдал от кратката да издавам хумористично списание. Почнахме веднъж с Никола Ланков такова издание, което кръстихме „Дъмпинг“. Излязоха няколко броя от него и издъхна финансово, за което и

полицията помогна. „Дъмпинг“ го нарекохме, защото тогава много се говореше в реакционната преса за съветски дъмпинг.

Имаше един хуморист, казваше се Веселин Ценов — вуйчо на критичката Наташа Манолова. Той е вече покойник. Но пишеше много духовити стихотворения и прозаични хуморески в „Звнър“, за което по-горе говорих. Подписваше се с псевдонима Йенс. Беше много благороден и духовит човек и сърдечен другар. И с него бяхме замислили хумористично списание. Тогава в печата се изнасяха много политически, стопански и други скандали. И ние решихме да наречем нашето списание „Скандал“. Обмисляхме всичко, аз дори написах за първия брой злободневка със същото име. Обмислихме всичко, но — както се казва — без кръчмаря. Материално не можахме да го осигурим. И списанието угасна, преди да се роди.

— На много читатели и на изследователите на Вашето творчество винаги е правило впечатление, че във Вашите ранни стихотворения много малко пишете за селския живот, за света, в който сте израсли и възпитали. Основните проблеми на Вашата поезия са свързани с големия капиталистически град, с острите класови борби в него. Кои са условията, кои събития във Вашия живот определяха това тематично и проблемно насочване и развитие на Вашата поезия? Вие имате и стихотворение „В града“, писано през 1928 г., в което казвате:

Простете вече, скъпи детски спомени!
Прощавай, моя селска доброта!
На младостта звездите се отрониха,
отрониха се, паднаха в града.

Това е показателно за мислите и чувствата, които са Ви вълнували тогава.

— Аз отрано напуснах село. Ходех си лятно време да кося, но израснах и се възпитах в града. Аз нямам дълъг съзнателен живот в село. В Троян и Ловеч само съм учил, а моят граждански, истински съзнателен живот е в София. Когато дойдох тука, попаднах в комунистически среди и в тях израснах.

Още по време на работата ми в „Наковалня“ се включих в партийна работа и изпълнявах всякакви задачи: разнасяне на позиви — легални и нелегални, — лепене на афиши, беседи с работници и др. Дори веднъж др. Петър Станчев — тогавашният секретар на Комсомола — ми даде да крия някакъв пакет с нещо много тежко. Какво беше, не питах: такъв беше конспиративният принцип. А когато се образува Работническата партия като легална форма на поставената извън законите Комунистическа партия, беше ми станало навик, както на всички ни, да ходя всяка вечер в клуба на партията на улица „Позитано“. Сега на сградата има възпоменателна плоча. Там почти всеки ден идваха полицаи — цивилни и униформени — разтурваха ни събранията и често ни арестуваха на групи и ни откарваха в близкия участък или в тогавашната Дирекция на полицията. Това беше почти всекидневие. И интересно, че човек свиква с такива неща. По-късно имахме партийна група на всички, които работеха във вестниците на издателство „Ехо“, където излизаше и самият вестник „Ехо“. Тази група беше много силна и бойка. И винаги когато имахме важни акции в София, на най-опасното място прашаха групата от „Ехо“. В нея членуваха Васил Калчев, организатор и директор на издателството, Борис Богданов, администратор на издателството, Стоичко Василев, печатарски работник и по едно време окръжен съветник, Кируша Църова, работничка, Цветан Стефанов, Александър Жендов, Асен Георгиев, Коста Петков, експедитор в издателството, и др. — не всички си спомням. Но душата на тази вестникарска група беше, разбира се, Димитър Найденов.

— Другарю Радевски, Вашата творческа и партийна дейност през 30-те години е тясно свързана с издаването и редактирането на в. „Работнически литературен фронт“ — РеЛеФ. Вие сте негов главен редактор, един от организаторите на неговото издаване. Как бе създаден този най-голям вестник на нашата партийно-пролетарска литература, запечатал върху своите страници борбите на партията и тяхното отражение върху развитието на революционната ни литература? Кои бяха според вас причините, които наложиха издаването на „РеЛеФ“ и определиха неговото място в оня важен момент за стабилизирането на нашия пролетарскореволюционен културен фронт?

— Ние, сътрудниците на „Наковалня“, бяхме недоволни от Димитра Полянов. Бяхме недоволни, защото редакторът не ни даваше да се изказваме в списанието, както ние искахме. Блазнахме се да създадем литература с по-нови средства, а Полянов беше закостенял в своите разбирания, в своите канони. В „Наковалня“ нямаше възможност да се водят дискусии, нямаше обсъждания. Полянов като редактор единолично или одобряваше това, което постъпва в редакцията, или го отхвърляше.

Аз бях коректор и експедитор на списанието — както вече казах. И веднъж давам на редактора цикъл стихотворения, в които имаше намеци за атентата в църквата „Свети Крам“ от 1925 г. Полянов дълго ги държа у себе си и най-после ми каза, че не може да ги пусне, защото били опасни. Това разбирам. Но той нито ми обясни в какво се състои опасността им, нито ми ги върна. После по повод на една негова статия за Смирненски, ние — младите сътрудници, — които се блазнахме за някаква нова, каква и ние точно не знаехме, форма в поезията, сметнахме, че стихотворната форма на Смирненски трябва да бъде превъзможната. И в този смисъл искахме да дадем възражение на Поляновата статия. И не помня, аз ли взех инициативата или другите ме натовариха с тази задача, но написах такава статия. Полянов я държа няколко месеца в чантата си. И най-после, когато се осмелих да го запитам какво става, ще я публикува ли, той остро ми отговори, че годишнината минала и че сега няма смисъл да се публикува. Макар че беше обещал да пусне и друго мнение. И като че ние спорехме не за формата в стиховете на Смирненски, а за неговата годишнина! Сега може би щях да се срамувам от тази статия — не я помня, — но важното е, че на нас не ни се даваше възможност в списанието да спорим.

И други такива неща извикваха у нас — младите сътрудници на списанието — недоволство от линията, която Полянов осъществява. Посъветвахме се с ръководството на партията и ни разрешиха да издаваме свой вестник. Оформил се група начело с Тодор Павлов. В тази група бяха Петко Буюклиев, който беше главният организатор по издаването и касиер на вестника, Ангел Тодоров, Никола Ланков, Любен Огнянов-Ризор, който освен със статии по вътрешни литературни въпроси беше, тъй да се каже, министър на външните работи на вестника. Той главно осъществяваше връзките ни с чужбина, особено със Съюза на немските писатели. В групата беше и Ами Бакалов. По-късно се присъединиха към редакционния колектив Георги Караславов, Владимир Топенчаров, Борис Милев и Иван Руж и върналите се от Съветския съюз Георги Бакалов, Александър Жендов и Сава Гановски.

— Как беше подготвен първият брой на бъдещия вестник, кои от вас станаха негови кръстници, как избрахте името му?

— Първоначалната група дълго умува над името на вестника. Най-после се спряхме на „Работнически литературен фронт“, което изписахме на вестника скратено „РЛФ“. И му казваме „РеЛеФ“. Това ни хареса — и звучно, и смислено — да изпъква. Аз бях определен за отговорен редактор. Преди да излезе първият брой, поискаха ни от ЦК — тогава нелегален, да дадем материала да го видят. Това стана чрез др. Иван Стефанов, днешния академик. Другите броеве след това не бяха преглеждани. Имаха ни доверие. По повод на „РЛФ“ и други въпроси около литературата често се срещам с тогавашния секретар на ЦК Илия Василев и със завеждащия Агитпропа на ЦК Андрей Андреев, брат на Веселин Андреев. Бях член на Агитпропа. В него влизаха Тодор Павлов, Никола Кофарджиев и Марин Гешков.

Тъкмо бяхме приготвили първия брой на вестника, и ме арестуваха като редактор в „Работническо дело“. Пуснаха ме под гаранция след месец и нещо и когато излязох от затвора, от „РеЛеФ“ беше излязъл вече четвъртият брой.

— Бихте ли разказали какви други битки водихте през тези години? Явно е, че полицията е била много усърдна в „помощта“, която е оказвала на нашата работа, като често Ви е арестувала. Разкажете за някои от тези моменти от живота си тогава.

— Такива моменти има много. Това е материал за цяла обемиста книга. Всеки от нас, който е живял по онова време, може да напише такава интересна книга. Но аз ще се огранича в разговора, който водим. Тоест, главно за литературата и журналистиката. Нашите вестници и списания тогава бяха подложени на постоянни конфискации. И постоянно се завеждаха срещу редакторите дела по Закона за защита на държавата. И много редактори отидоха в затвора, някои с тежки присъди. Имаше опасност революционният печат да остане без квалифицирани

журналисти. Затова партийното ръководство реши да се турят за отговорни редактори хора, които могат и да не са журналисти. Полицията, разбира се, знаеше това. Но съществуваше до едно време някаква формална демокрация и властите търпяха тази наша хитрост. При това те добре знаеха и истинските редактори на вестниците ни и когато това им беше нужно, прибираха ги.

— Вие кога сте лежали в затвора, по какъв повод? В книгата Ви „Към партията“ има стихотворение „Затворнишки сън“, а в „Среднощ“ от другата Ви стихосбирка „Пулс“ споделяте: „Ний раснахме в кипежа на разгромите, и в студ, и в зной, и в бой. . .“ Това е показателно за Вашия живот тогава.

Аз съм пращан два пъти в затвора зарад „Работническо дело“. Един път като отговорен редактор, а втория път като редактор във вестника. Отговорен редактор станах по следния случай: преди мене такъв редактор беше един работник. Казваше се Владимир Борисов. И когато го арестували и го подложили в полицията на разпит, разбрали, че е полуграмотен човек не само по отношение на граматиката, но и по политическата му подготовка. И реакционният печат това и чакаше. В „Зора“ излезе зълчна статия, в която казваха, че комунистите използват невежеството на работниците, та ги пращат в затвора. Тогава от ръководството на партията ни казаха, че след тази история аз трябва да стана отговорен редактор. И в полицията, трябва да призная, след елегантен разговор със следователя Алтимирски той ме прати в затвора.

Втори път бях пратен в затвора като редактор в „Работническо дело“. То беше преди един първи август. По онова време първият ден на август се отбелязваше като ден против войната, понеже Първата световна война почва на тази дата. На този ден партията организираше улични демонстрации. А полицията още преди деня арестуваеше набелязаните другари, ако не са успели да се укрият. Та мене и Кутя Панчев дойдоха и ни прибраха от редакцията — та право в затвора. Това беше тъкмо по времето, когато почнахме издаването на „РеЛеФ“, за което преди малко споменах.

— Как беше организирано издаването на „РеЛеФ“, имате ли печатна база, къде се печаташе вестникът, кои бяха неговите най-активни сътрудници? Разкажете при какви условия работехте тогава — и като творци, и като редактори?

— След излизането на броя 4 на „РеЛеФ“ аз бях пуснат от затвора под гаранция и се включих в редактирането на вестника. Работехме колективно, обсъждахме всичко заедно. Специална редакция вестникът нямаше, а работехме в печатницата. Печатахме го в различни печатници. Отначало в „Земеделско знаме“, печатницата на Земеделския съюз. Тя се намиреше там, дето е сега сградата на БЗНС и операта. Там се печаташе по онова време и партийният вестник „Новини“. А в сутерена имаше малка стаянка, в която Полянов редактираше сл. „Наковалия“. Сменяхме доста печатници, които сега не съществуват, и не на всички помня имената. Спомням си следната сцена в една от тия печатници — на бул. „Витоша“. Беше тъкмо преди Богооявление. Аз коригирам в самото наборно отделение шпалтите, които ми даваха печатарите, а край мене седяха другарите Йордан Братков и Тодор Павлов. Павлов току-що бе амнистиран условно от затвора. По едно време пъфна един поп и почна да ни ръси. Казах му: „Няма нужда!“ „А, значи така — разсърди се отецът, — комунисти! За такива като вас има и участък!“ Тодор Павлов иронично му отвърна: „Виж това може!“ А Братков добави: „Не виждаш ли, че човекът коригира, мокриш му коректурите. . .“ Но отецът се разфуча и изхвъркна навън. Павлов тогава стана и каза: „Я да се омитам аз. . .“ и си тръгна. Той — както казах — беше пуснат от затвора условно и при нищо и никакво обвинение можеше да го върнат отново там.

Най-дълго и удобно работехме в печатница „Радикал“ на ул. „Кърняградска“. Там по едно време дори имаше стая за редакция, в която си правехме редакционните заседания. По едно време печатахме „РеЛеФ“ в една малка, но с много чист печат печатничка. Там се печаташе и сатиричният наш вестник „Жупел“, на който тогава редактор беше Александър Жеидов. Та той намери тази печатница. Нейният съдържател беше квартирант на баша му. Но после се оказа, че този печатар редовно е докладвал на полицията за нас.

И нашият вестник, както всички други наши издания тогава, си имаше отговорен — за пред полицията редактор. Но веднъж така се случи, че не можахме да намерим такъв редактор и аз се писах — само че Христо Василев. Друг път Ангел Тодоров беше принуден да стане отговорен редактор за няколко броя.

— Освен изданията, за които вече говорихте, къде другаде сте били редактор или сте сътрудничали?

— Бях член от редколегията на сп. „Звезда“, чийто главен редактор беше Георги Бакалов, а останалите членове на редколегията бяха: сегашният академик Иван Стефанов, Жак Натан, Марин Гешков и ако не ме лъже паметта — Сава Гановски. Сътрудничих на много издания, извън революционните, където са ме канили и където беше позволено според тогавашните партийни норми. А в революционните издания — особено литературните — почти във всички сътрудничих. Ще спомена само „Фронт“, орган на временно съществуващия Съюз на трудово-борческите писатели, и „Кормило“. Първият брой на „Фронт“ излезе като списание, а след това го направихме седмичен вестник. Първоначално главен редактор му беше Никола Ланков, после го пое Ал. Жендов.

— Как се създаде Съюзът на трудово-борческите писатели, Вие взехте ли участие в неговото организиране?

— Ако това не Ви се вижда нескромно, твърде активно участие взех. Този съюз беше създаден по инициативата на релефската група с разрешението на партията. И главната печатна роля в организирането на Съюза изигра „Релеф“. И, разбира се, много събрания с безпартийни писатели бяха организирани, докато се изяснят основните принципи, върху които ще се организира Съюзът и които ще бъдат в основата на устава му. Правиха се доклади, много спорове имаше, изказваха се различни мнения. По проекта на устава срещнахме опозицията на групата анархисти около Ламара. Там беше записано: „Защита на Съветския съюз“. Анархистите, които бяха против държавната организация, не се съгласяваха да се защитава в нашия устав държава. Тогава Жендов предложи: „Защита на съветската култура.“ Това те прие. Избра се Управителен съвет — сега не си спомням всичките му членове. Но за секретар, председател нямаше, беше избран Димитър Хаджилиев, който тогава беше безпартиен. А Съюзът се организира като Съюз безпартиен. От Министерството на вътрешните работи обаче не ни утвърдиха устава, ние съществувахме известно време нелегално и после се саморазтруихме.

— Бихте ли посочили някои от най-характерните си псевдоними, с които сте подписвали своите стихове и статии през този период. Как измисляхте псевдонимите? Прави ми впечатление, че всички наши писатели-комунисти, а и безпартийните са имали по няколко псевдонима, особено сътрудниците в хумористичните издания.

— В моя Троянски край фамилните имена окончателно обикновено на -ски. И като бях ученик в Ловешката гимназия, съучениците ми, кой знае защо, само на мене измежду всички от Троянско викаха *Скито*. И като почнах да сътруднича на „Звънар“, аз естествено си избрах този псевдоним. Тогава бяха на мода псевдонимите — особено из хумористичните списания. Нашето събрание се подписваше с псевдоним и поради съществуващата мода, и поради полицейски съображения. Да не се навирате в очите на полицията. Аз съм се подписвал с много псевдоними, по-малко от двадесет-тридесет не са. И всички не мога сега да си спомня. Подписвах се: Рот-фронт, Сиромаш Пешеходов, Ройт-Райт, Оцет, Жупел, Адкор, Избирател, Оптимист, Правителствен, Селянче, Февер, Чук, Свидетел, Зрител, Безпристрастен, Дух, Аналъмчо, Владимир Велов, Иван Василев, Боян Стременов, Лупа и пр. Измислянето често биваше случайно. Свързвах вестника, останало малко място, което трябва да се запълни с нещо. Това нещо го написвах на бърза ръка и понеже във вестника има други материали с твоето име — измислях си набързо псевдоним.

— Посочете някои характерни псевдоними от онова време, които си спомняте сега, разбира се.

— Имаше от онова време и много духовити псевдоними. Запомнил съм два такива псевдонима в „Жупел“. Тъкмо когато се преследваше всичко, което напомняше комунистическата емблема, един сътрудник на вестника беше се изхитрил да се подписва: Сър Пичук. Кое то велнага си звучеше сърп и чук. Но полицейската цензура не се досещаше да го забрани. Друг духовит псевдоним беше Под пепелец въгленец. И сам по себе си духовит, и с дълбок подтекст. Под него се криеше младият, съвсем рано починал поет Людмил Дринов.

— Как подготвихте и издадохте първата си книга, за която Георги Бакалов с такава радост се отзовава и й дава много висока оценка, като пише: „Както някога ние възторжено поздра-

виехте сбирката на Христо Смирненски „Да бъде ден!“ като празник на улицата на пролетарската поезия, така и днеска в стихосбирката на др. Христо Радевски „Към партията“ ние с радост трябва да посочим най-високия пункт, до който в тоя момент е достигнала нашата пролетарска поезия.“ На стихотворението, дало заглавието на книгата, Вие дължите много за своята известност.

— Това бяха големи финансови трудности както по издаването на „РеЛеФ“, така и с „Библиотека „РеЛеФ“, в която излезе моята книжка. Заеми, кредити в печатницата и пр. При това големият риск, че това, което си успял да публикуваш, ще бъде конфискувано. Когато излезе „Към партията“, тя бе конфискувана. Извика ме следователят. Спомням си го много добре този следовател. Той беше някога прокурор в Ловеч, дето аз бях ученик и често обичах да ходя в съда да слушам разни дела. Та гледам: същия тоя ловешки прокурор сега в София следовател и аз съм изправен пред него да отговарям за нашарената и отворена пред него книжка. Вие — казва — пишете тука, че София е мрачна, вулгарна убийца. . . Отговорих му твърде самотнително, че такова проклетие към големия град се среща у всички големи поети. У Байрона го има, у Траянова го има. . . А тука — казва той — пишете, че това, което Смирненски е мечтал в куплети, вие ще го изпълните в дела. Известно е, че Смирненски мечтаеше за революция и за комунистически строй. Смирненски — продължавам — наистина мечтаеше за социалистически строй чрез революция и аз казвам, че ще изпълним неговите мечти, но не съм определил, че това се стане чрез революция. Вие знаете, че у нас има социалдемократическа партия, която говори за социализъм без революция. Следователят ме погледа, погледа, па рече: така ли мислите, господин Радевски? Отговорих му, че така мисля. Напишете, казва, всичко това. И после ме освободи. Той, явно е, не искаше да ме вкара в затвора. Този разпит за него беше формална работа, натрапена му от полицията, която конфискува и инкриминира книжката.

Като излязох от следователя, отидох направо у Георги Бакалов. И му разправям целия разговор. Той ахна: че ти си бил цял юрист бе! Казах му, че никакъв юрист не съм, а тоя случай ми напомня едно изказване на Бешков. Той разправяше, че го арестували и от страх станал храбър, та се държал добре. И аз, от немай къде, станах изобретателен, успях да извъртя по адвокатски разпита. Така спомням си, че когато стана деветоюнският преврат от 1923 г., бях в Ловеч ученик. Градът тогава беше пълен с белогвардейци, избягали от Октомврийската революция. Те участваха във военно-фашисткия преврат у нас. След преврата имаше полицейски час. Аз една вечер съм закъснял. Тогава носех горна черна блуза, с каквито тогава се обличаха анархистите. Но в тъмното малко се различаваше каква е блузата. А с такива връхни блузи ходеха и белогвардейците. Та тъкмо се връщам, двама войници ме спират: „Стой, къде си ходил, има полицейски час. Мене кой знае какво ме осени — види се, страхът от ареста, — та се досетих: „Что, кажется, еще не так поздно?“. . . Единият войник рече: остави го, той е руснак. И така от страх станах съобразителен, та се спасих от ареста.

— Полицията всичките екземпляри ли иззе от „Към партията“, имахте ли възможност да разпространите част от тиража ѝ? Как се разпространяваше тогава пролетарскореволюционната литература, помагаше ли някой в тази дейност?

— Разпространяваше се нашата книга тогава по различни начини — както се случи. Било чрез книжарница „Нов свят“ и други такива предприятия, било чрез познати и другари. Част от екземплярите от моята книжка аз успях да запазя, запазили бяха и някои другари. И после с Караславова — и той имаше екземпляри от тая книга — ги разпрашихме по адреси на познати да ги разпространят.

— Как написахте самото стихотворение „Към партията“? Това е може би най-известното Ви и популярно стихотворение. При какви условия работехте тогава, как пишехте? В друга своя изповед — „Автобиография“, вие изтъквате: „В моя труд мускулни сили гъмжат, моят труд мисъл е, воля и разум. В моя труд има сърце и душа, той е пропит от любов и омраза.“

— За това стихотворение вече много пъти съм говорил. В „РеЛеФ“ много пишехме против буржоазната литература, твърде сектантски и младежки, разбира се, но така или иначе воювахме за партийност в литературата. И тогава аз реших да се опитам да покажа как разбираме ние партийността не вече теоретически, а в художествените произведения. И написах това стихотворение. Караславов тогава написа повестта „Селкор“. По въпроса за идеологията, за индивидуализма и пр. дори имаше дискусии. Тогава не се плашихме от дискусиите.

Работех литературна работа главно носем, защото денем тичах по журналистическа и организационна работа. А след полунощ биваха обикновено срещите с нелегални другари — занимавах се активно с конспиративна работа. Живеех на ул. „Клементина“ — сега „Ал. Стамболийски“, в семейството на комсомолецата Димитър Хаджимитриев, загинал през 1925 г. в Дирекцията на полицията. Аз живеях в неговата стая и над работната ми маса висеше неговият портрет, изписан с маслени бои. В конспиративната си работа се срещах отначалото със секретаря на ЦК Илия Василев, а когато той замина за Съветския съюз, срещите ми продължиха с Никола Кофарджиев. И много редовно се срещах със секретаря на Софийския окръжен комитет Стоян Попов. Както казах, бях член на Агитпропа при ЦК, чийто секретар беше Кофарджиев. Псевдонимът ми беше Александър. И когато убиха Кофарджиев, същата нощ ме арестуваха. За убийството аз, разбира се, после разбрах. По това време работех и във в. „Ехо“, който се печаташе в една печатница с в. „Пладне“. И по този начин имахме хубави — да не кажа приятелски връзки с директора му инженер Георги Вълков, който пък враждувал нещо с директора на полицията. И веднага използвал моето арестуване и писал, че съм инквизиран, че съм убит и пр. В същото време Тодор Павлов беше в Берлин и дигнал там тревога. И до българското правителство прашат протестна телеграма Й. Бехер и други световни величия. Всичко това ме спаси от инквизиции. Веднъж ме извикват от арестантската килия в мрачния коридор на петия етаж в полицията. Гледам: няколко господа и дами. Питат ме аз ли съм Христо Радевски. Казах им, че съм аз. И на свой ред ги запитах те кои са и защо се интересуват от мене. Казаха ми, че просто искали да ме видят. Тогава аз настоях да кажат все пак кои са те. И тогава една от дамите каза, че са от „Лигата за защита правата на човека и гражданина“. В сумрака познах проф. Венелин Ганев. Казах им, че искам да им съобща нещо. Отговориха ми, че те са дошли само да ме видят и толкова. Аз все пак настоях. Те се съгласиха да ме изслушат. Казах им, че стоя тука 19 дни и не знам за какво съм арестуван и че моите другари са пребити. Тогава от дъното иззад тях се показа зловещата фигура на известния палач Драганов.: „Ти, Христо — каза ми той, като че сме кой знае откога познати, — много ли настояваш да бъдеш разпитан?“ Аз знаех какво значи това, но не можех да се върна назад. Казах, че настоявам. Той обеща да ме разпитат. И лигата си отиде. След ден или два ме заведоха на разпит при същия този Драганов. Седнал до бюрото си, той държеше в ръце някакво тефтерче и лист, на които бяха изписани разни имена. Каза ми, че това е тефтерчето на Кофарджиев и че в списъка на членовете на агитпропа наред с псевдонимите им стои и моето име: Хр. Р. Отговорих, че фактът, че е писано името ми, значи навярно са мислили да ме привлекат на такава работа, но че никой с мене не е говорил подобно нещо. И досега не знаа дали така стоеше в тефтерчето на Кофарджиев или Драганов искаше да ме изпита. Тъй като навярно от проследяването са виждали, че се срещах със секретаря на Окръжния комитет Стоян Попов и близо до ума е да бъде включен в такава комиссия. А с Попова се бяхме уговорили, че ако ни арестуват, ще казваме, че той е работник и ми давал дописки за „Ехо“ и се срещал с мене по този повод. Така и стана. В полицията дълго ме питаха за него и аз казвах, че ако го доведат тука и го позная — няма защо да отричам, че сме се срещали. Те все обещаваха да го доведат, но не бяха го хванали. Написах си показанията и ме освободиха. Когато излязох от полицията, другарите ме посъветваха да ида някъде в провинцията — да не се мяркам пред софийската полиция, но аз не сторих това.

— Освен с полицията нашата партийна литература води всекидневна борба и с цензурата. Разкажете за вашите „патила“ с тази буржоазна институция, как партийното слово преодоляваше тежките прегради на забраните и конфискациите, как воювахте за издаването на книгите и вестниците, какви начини намирахте за това?

— Нашата борба с цензурата беше всекидневна. Отначало имаше полицейска цензура, която се ръководеше от бюро „Преса“ към Дирекция на полицията. Искане първия брой от напечатания вестник и докато го прегледат и решат да го пуснат ли, редакцията нямаше право да го разпространява. И така всекидневниците понякога се цензурираха по седмици или цял месец. Напечатаното остаряваше и това нанасяше големи материални щети на изданието. След преврата на 19 май 1934 г. бе въведена официална цензура, чието седалище за срам и позор се намираше в Народното събрание.

За разправите на прогресивните писатели и журналисти с цензорите могат да се напишат томове, ако повече от тях са си държали бележки или ако живите и сега си напишат спомените. Аз имам много такива разправи и курioзни случаи, от които ще си позволя да разправа само един. Към в. „Ехо“ излизаше литературна и хумористична притурка, която аз редактирах. Понее леветнайсетомайците се смятаха за избран елит, който е призван да води народа, аз поместих във вестника следното стихотворение от Дебелянова:

Чел съм нявга, слушал съм да казват
славни и прочути мъдрословци
на уста с презрителна насмешка,
че народът — туй е стадо овци.

Помами ги хитро и след тебе
в огъня дори без страх ще додат.
— Може би! Стада съм виждал често,
ала все магарета ги водят!

Цензорът съкратил това стихотворение — досетил се къде бие. Питам по телефона защо е задраскано стихотворението, от Дебелянова при това. Отговарят ми: не сме длъжни да даваме обяснения. Така обикновено отговаряха, когато нямаха определен и ясен повод. В следващия брой дадох уж писмо от Дебелянова до вестника. То — доколкото си го спомням — имаше следното съдържание: „Господин редакторе, минавайки случайно през печатницата, дето се печат Вашият вестник, видях, че сте публикували стихотворение от мене. Но каква беше изненадата ми, когато вестникът излезе, а стихотворението премахнато! Мога ли да зная на какво се дължи това? С почит Димчо Дебелянов.“ Отдолу написах: „Бележка на редакцията. Не сме длъжни да даваме обяснения.“ Цензорът на този брой види се е бил друг или недосетлив и това съобщение мина. Не се сетиха, че се подигравам с тях.

И други не по-малко курioзни разправи с цензурата съм имал, но това е отделна тема. Бях казал тема за цяла книга. Друга една тема около нашия революционен печат от онова време също заслужава голямо внимание. Това е борбата за максимално ясно и разбираемо за масовия читател изказване и същевременно замаскирването пред цензурата. Тя инкриминира някой израз, като например „революционен изход от кризата“. Редакторите тогава пишат: „борчески изход от кризата“. Цензурата се досети какво значи това и го инкриминира. Тогава редакторите пишат: „прогресивен“, или „научен“ и пр. изход. Изобщо имаше непрекъсната борба на мисълта срещу мракобесието. И се стигаше понякога до удивителна изобретателност от наша страна. Страшното подполье на партията от 9 юни 1923 г. до 9 септември 1944 г. е характерно не само с неописания героизъм на трудовия народ, който даде неизчислими жертви, но и с героизма на нашия печат, на нашите рицари на революционното перо.

— Вие сте един от най-изтъкнатите познавачи и преводачи на съветската поезия както в периода до Девети септември, така и днес. Как замислихте и издадохте своята „Антология на съвременната руска поезия“, с какви трудности трябваше да се преборите, как се посрещна антологията тогава?

— Започнах да превеждам от руски много отдавна — още като ученик, но нищо не бях публикувал. Защото не е било и за публикуване. По-късно вече сериозно се опитвах да превеждам Есенина, Казина, Жарова, Безименски, Герасимова, Доронина и др. Емил Коралов редактираше в. „Лик“, в който аз бях пратен от нашата партийна група като негов съветник. Той се вслушваше в моите предложения — при това сме отдавнашни приятели — и там започнах да публикувам преводи от съветските поети, които придружавах с къси бележки за авторите. Преди това в „РеЛѐФ“ публикувах някои преводи. И най-после ми хрумна мисълта да събере тия преводи в една книжка. Споделих това с Г. Бакалов, той се запали от идеята и ми каза, че ще ми намери издател. Дори ходихме в книгоиздателство Члпнев, но най-старият от братята, който в същност ръководеше издателството, не се съгласи. Тогава Георги Цанев уреди въпроса с книгоиздател-

ство „Хемус“. Коринтата нарисува Борис Ангелушев, а скиците на представените автори нарисува Стоян Сотиров.

Работата над тази антология вървеше трудно, защото исках да представя колкото е възможно по-пълно съветската поезия, а за това имах пред мене две основни трудности: не можех да си доставя произведенията на всички автори, които исках да представя, а, от друга страна — цензурата не пускаше това, което аз смятах, че е характерно за съветската поезия. Ходих в съветското посолство — макар че това беше рискувано — посолството денонощно се наблюдаваше от полицейски агенти, които проследяваха кой влиза и кой излиза оттам. Помогнаха ми с каквото можах. А с цензурата се борех всекидневно: представя едно стихотворение, тего задраскат или пък искат нещо да ретуширам. Но за разправията си с цензурата вече говорих. И внезапно спряха книгата ми, на която началото се печаташе, а крайът още работех. Обясних ми причините, които тука ми е неудобно да излагам. Споделих това с режисьора Сърчаджиев, който организираше театър и аз му помагах с преводи. Сърчаджиев беше зет на известния проф. Фаденхехт. Говорил с него и Фаденхехт написал писмо до министър-председателя Кюсеиванов, който се намесил, и пуснаха антологията. Тя се посрещна сравнително добре от печата. А доколкото разбирах — и от читателите.

— Как избирате заглавията на своите книги, на своите стихотворения? Прави впечатление, че избягвате многословните заглавия, интригуващите заглавия, а повече от Вашите заглавия се налагат с простотата и ударността си, със своята целенасоченост.

— За мене най-мъчно е да избира заглавие, да измисля заглавие за стихотворението или статията, които съм написал. Макар че е най-хубаво от заглавието да се започне. Иначе дълго го търся, след като съм написал статията или стихотворението. Така и с книжките ми. Първата си книжка нарекох „Към партията“, като взех заглавието на едноименното, поместено в нея стихотворение. Книгата си „Въздух не достигаше“ нарекох така по един стих от поемата „Мечта“, която е включена в нея. На другите си книжки не помня как съм избрал заглавия. На всеки случай — след дълги лутания.

— Кои автори бихте посочили за свои литературни учители. Някога писахте за двамата изключителни Христовци в нашата поезия: „Тъй както Смирненски да пея, тъй както Ботев да ъмра“. Как определяхте предпочитанията си към отделни книги, към дадено творчество?

— Учил съм се от всички големи български класици. Освен Ботйова моят любимец е Смирненски. Излишно е да казвам, че зная цялата наша поезия в главните ѝ прояви. И това, което ми е допадало, разбира се, по някакъв начин ми е повлияло. Същото е и със световната поезия. Но Пушкин и Лермонтов, Блок, Есенин, Маяковски, Маршак и Чуковски са ми влияли най-чувствително. Винаги съм се доверявал на Маршак като преводач и по неговите преводи съдя, да речем, за Бърнс и сонетите на Шекспира. Разбира се, ученото от ония, които са живели преди тебе и са работили талантливо, е сложна работа. И отделна тема.

— Другарю Радевски, за много от Вашите приятели и другари от 30-те години вече разказахте в спомените си, включени в книгите Ви „Живи като живите“ и „Слово за поетите“. Но много често споменавате Александър Жендов. Разкажете как се запознахте с него, какво ви даде приятелството с този голям художник и деен участник в нашия партиен печат. За съжаление неговото литературно творчество е почти непознато за широк кръг читатели, все още съществува само в издаваните някога вестници.

— За запознаването си с Жендова съм казал в спомена си за него, но ще повторя. Запозна ни покойният артист и голям декламатор и приятел на Смирненски Порфирий Велков. Запозна ни тъкмо след страшните априлски събития от 1925 г. Няколко дни след това Жендов замина за чужбина, оттам за Съветския съюз, дето е учил и отдето се върна през 30-те години. Той беше инициаторът за организиране на сатиричния вестник „Жупел“ и беше негов редактор първите две години. Дружбата ми и работата ми с него е извънредно важна и сложна. За мене той беше цяла школа не само защото беше човек с голяма и всеотдайна култура, но още идеше от Съветския съюз и за тази мечтана тогава от нас страна съм научил от него извънредно много неща, които от вестниците не могат да се научат.

— Много често Вашето име се свързва с името на Вапцаров, сам Вие сте писали за дружбата си с големия поет-революционер, Ваш другар, близък приятел от ония години.

— И за него съм писал сравнително подробен спомен и сега ми е неудобно да повтарям вече казаното. Ние живеехме заедно с Бориса Ангелушев на ул. „Патриарх Евтимий“ 27. Вапцаров често идваше там. После се преместихме в друга квартира. Той и там беше постоянен гост. Аз коригирах книгата му „Моторни песни“. Носеше ми коректурите, понеже той беше по тая част неопитен, а аз бях се доста занимавал с коректорска работа. Когато ми донасяше шпалтите, казваше ми да поправяме, лето намеря за добре, но нито една поправка не съм направила. По-късно живеехме заедно с него.

След смъртта му редактирах първото издание на стиховете му.

— През 1946 г. Томчето, което излиза в Партиздат, нали?

Около това издание има някои бележки, дори интриги, че съм поправял несполучливо неговите стихове. Но по това някога ще изляза с определено обяснение.

— Другарю Радевски, Вашите нови стихотворения в брой 7 на сп. „Септември“ (1978) показват, че Вие продължавате да пишете лирика, запазили сте своя тънък усет към пейзажа и продължавате да се вълнувате от големи и сериозни съвременни проблеми. Какво пишете сега?

— За човек, който се занимава с изкуство, е естествено да се вълнува от големите общочовешки проблеми. Такъв проблем са природата и човекът. Мене той много ме занимава и съм замислил лирическа книга под наслов „Нашата прамайка“. Дано да я осъществя.

— Другарю Радевски, много пъти Вие, а и редица поети от Вашето поколение създадохте творби, свързани с редица събития, с дати и не гледахте с подценяване на тези свои произведения. Какво е Вашето мнение за такива стихотворения, вдъхновени от непосредствения допир с живота, от самото време и неговите проблеми?

— Според мене социалната поръка съществува у поета. Това са светогледът, възгледите му, един вид вътрешни тезиси, без които той не може. Сега вестниците публикуват много малко стихотворения „по повод“ — примерно за Първи май, Девети септември и пр. Смирненски има три стихотворения на тема Първи май и трите съвсем различни едно от друго и съвършено оригинални и хващащи големи социални проблеми. Това са дати, които не могат да не вдъхновяват поета, само че трябва да се намери яркото им поетично внушение. А че има хора, които пишат лоша гражданска поезия и по този начин дискредитират тая поезия — това е друг въпрос.